

Elämän tarkoitus

Katson kysymyksen “Onko elämällä tarkoitus, ja jos on niin mikä?” merkitsevän, miksi minun pitää elää tai miksi minun on hyvä elää. Se on sisällöltään lähellä kysymystä, miksi en tekisi itsemurhaa. Lähipiiriin kuuluvat myös kysymykset, onko elämä mielekästä ja onko se elämisen arvoista. Mieleltöntä, arvotonta elämää ei ehkä kannata jatkaa. Jos elämä taas toteuttaa tarkoitustaan, se vaikuttaa mielekkäältä ja jatkamisen arvoiselta.

Elämällä tarkoitan tässä siis yksittäisen ihmisen elämää, jolla on alku ja loppu. Alun ja lopun tarkka ajoittaminen voi olla mahdotonta, mutta en viittaa ajattomaan tai loputtomaan elämään, mikäli sellaista on. En myöskään tarkoita ihmislajin tai kaikkien elollisten olentojen elämää.

Vastaukseni kysymykseen elämän tarkoituksesta on kolmiosainen. Ensinnäkin elämäni tarkoitus on itsenäni kasvaminen ja itseyteni toteutuminen, millä tarkoitan omimpien toiveideni mukaista toimintaa ja yritystä saavuttaa mitä varsinaisesti ja ytimellisesti haluan. Mutta koska juuri tämä itseys on monien elämänongelmien syy, elämän jatkuminen ja elämänilo edellyttävät myös itseyden ylittämistä: elämän toinen tarkoitus on itseydestä irtautuminen ja siitä luopuminen, vapautuminen epäpersoonalliseen kokemisen tapaan. Kolmanneksi elämän tarkoitus on näiden kahden tarkoituksen yhdistämistä joustavassa, rohkeassa ja armeliaassa toiminnassa, jossa toteutan päämääriäni rauhallisesti, itseäni etäisyyttä ottaen ja tiettyjen lopputuloksien saavuttamiseen liiaksi kiinnittymättä.

1 Elämän tarkoitus itseyden toteutumisena

Elämässä on ajallisia ja avaruudellisia suuntia. Jotkin näistä suunnista ovat vaikutusvaltamme ulottumattomissa, toiset taas ovat omassa vallassamme. Vallassamme olevat suuntaukset johtuvat tavoitteistamme, eli ohjaamme elämäämme tiettyyn suuntaan päämäärillämme ja niiden mukaisella haluamisella ja tahtomisella. Tavoitteet vaikuttavat ensinnäkin sisäiseen, henkiseen elämääni eli ajatusteni ja tunteideni suuntaan. Tyypillisesti esimerkiksi tunnen mielihyvää jos saan mitä haluan ja mielihäpästä jos en onnistu välttämään karsastamaani asiaa. Usein ajattelen, miten voisin päästä tavoitteisiini tai välttää karsastukseni kohteen. Ajattelun päämäärät voivat olla teoreettisia tai käytännöllisiä, hengellisiä tai maallisia. Päämäärät ohjaavat myös ulkoista toimintaamme: liikumme tavalla, joka edistää tavoitteidemme mukaisten toiveiden ja halujen tyydyttymistä. Jo se, mihin kiinnitän katseeni ja huomioni, riippuu ainakin osittain tavoitteistani. Tavoittelun ja karsastamisen vastakohta on toimettomuus, joka tarkoittaa liikkumattomuutta tai vähintään sitä, että en puutu henkisten tai fyysisten liikkeideni kulkuun vaan annan niiden edetä itseksensä ja olla mitä ovat.

Tämän kirjoituksen tarpeisiin määrittelen ihmisen itseyden hänen tavoitteidensa joukoksi. Itseys siis määrittää elämäni tien suunnan. Osa itseyteen kuuluvista tavoitteista kehittyy pikkuhiljaa elämän aikana, mutta ihmisellä on itseys jo syntymän hetkellä. Meillä on halun suuntia jo olemassaolomme alussa. Lisäksi monet valmiudet ja mahdollisuudet myöhemmälle itseytemme toteuttamiselle ovat synnynnäisiä. Kenestä tahansa ei esimerkiksi voi tulla maailman shakkimestaria vaikka kuinka haluaisi ja harjoittelisi.

Pyrimme luonnostamme toteuttamaan elämän ensimmäistä tarkoitusta, joka on itseytemme todellistuminen. Tästä elämän tarkoituksesta on sopivaa käyttää muuhun elonkehään viittaavia puhetapoja. Erityisen osuva on perusajatus kasvamisesta. Elämän tarkoitus on kasvaa itsenään tai edistää itseytensä kasvua aivan kuten siemenestä on tarkoitus tulla puu tai munasta lentokykyinen kotka. Kasvulla tarkoitan alussa annettujen suuntausten elinikäistä noudattamista ja muuntelua. Toinen hyvä kielikuva on kukoistaminen. Hyvällä onnella itseyden kasvaminen johtaa ihmiselämän

kukoistukseen samoin kuin siemenestä ehkä tulee kukkiva kasvi. Kukoistaminen on potentiaalien todellistumista.

Itsetuntemus edesauttaa olennaisesti elämän tarkoituksen toteutumista. Jos en tunne tavoitteitani, kykyäni toimia niiden toteutumiseksi on selvästi vähäisempi kuin jos tiedän, mitä haluan ja mihin suuntaudun. Itsetuntemusta ei hankita pelkästään miettimällä tai kuvittelemalla itseämme erilaisiin tilanteisiin, vaan joskus meidän on altistettava itsemme uudentilanteille kokemuksille ja kokeille, joissa saamme selville varsinaisista toiveistamme ja haluistamme. Vasta nämä totutusta poikkeavat olosuhteet mahdollistavat tarkoituksen löytymisen ja selkenemisen. Toisinaan unetkin näyttävät kertovan minulle toiveistani ja peloistani, ja unien tulkinta voi näin edistää itsetuntemusta.

Eläimet eivät juuri arvioi päämääriään. Niillä ei edes ole mainittavaa kykyä kyseenalaistaa ja puntaroida tavoitteitaan, eivätkä ne näin ollen myöskään kysy, miksi elävät. Ihmisillä tämä kyky on, mutta useimmat eivät silti jatkuvasti mietiskele, mitä varten elävät ja mikä tekee elämän mielekkääksi. Jos elämän yksi tarkoitus on itseyden toteuttaminen ja suunnan hakeminen on tarkoituksen hakemista, jokainen pieni kysymys tavoitteidemme oikeellisuudesta on tosin samalla elämän tarkoituksen tiedustelua. Nämä jokapäiväiset kysymykset eivät kuitenkaan koske koko elämän tarkoitusta, eikä niillä ole suhdetta lopullisen itsetuhon mahdollisuuteen. Yleensä mietimme elämänkokonaisuuden mielekkyyttä vakavasti vain silloin kun tarkoitus on uhattuna tai alamme epäillä, ettei sitä ole.

Ensinnäkin kysymys elämän tarkoituksesta voidaan esittää syvällisesti, jos ihminen ei onnistu tavoitteidensa saavuttamisessa eli hänen suuntautumisensa estyy tai hän saavuttaa jotain vähäarvoisempaa kuin varsinaisesti tavoitteli. Näiden tavoitteiden on oltava hänen itseytensä ja elämänsä ytimeen kuuluvia: emme pohdi koko elämämme tarkoitusta jos jokin pienimerkityksinen sivusuuntauksemme kohtaa ylittämättömiä esteitä tai harhautuu aiotusta kohteestaan. Palaan tähän teemaan kirjoitukseni toisessa osassa.

Toinen tarkoituskysymykselle otollinen tilaisuus on, jos meillä ole mitään olennaista suuntaa eli mikään tavoite ei vaikuta meistä tärkeältä tai kiinnostavalta. Tuskin on elävää ihmistä, joka ei tavoittelisi yhtään mitään; mutta ehkä yksikään päämäärä ei saa ihmistä valtaansa ja innostumaan edes laimeasti. Useimmiten näissä tapauksissa ei liene kyse niinkään ehdottomasta, varauksettomasta kiinnostuksen puutteesta, vaan siitä, että ihmistä ei kiinnosta mikään sellainen asia, johon hän kykenee ja mihin hänellä on mahdollisuus. Näin on esimerkiksi monissa vanhusten henkisissä loma- ja harrastuspaikoissa. Samoin äärimmäisen köyhät ihmiset voivat kokea tarkoituksettomuutta. Olen taipuvainen pitämään tätä elämän tarkoituksen puutetta ainakin suurimmaksi osaksi ensin mainitun mahdollisuuden erikoistapauksena: suuntautuminen kohtaa esteitä.

Kolmas syy kysyä elämän tarkoitusta on tavoitteiden riitasointuisuus, ja tätä aihetta täytyy nyt käsitellä hiukan perusteellisemmin. Tavoitteiden riitasointutilanteissa koen olevani sisäisesti hajanainen ja kiistelevä. Toisin sanoen elämän tarkoituskokonaisuus sirpaloituu ja osatarkoitukset eivät sovi yhteen. Tarkoitusta ei vaaranna ulkoinen este vaan oma itseyteni, joka on itsensä tiellä. Ei ole selvää, yksiselitteistä vastausta kysymykseen siitä, mitä haluan ja tahdon, ja tämä tuottaa ahdistusta. Esimerkkejä riitaisista tavoitteista ovat lapsettomana pysyminen ja lasten hankinta, työnteko ja laiskottelu sekä juoppous ja terveys.

Sisäinen riita ilmenee joko toimintakyvyn halvaantumisena tai tempoilevana, huojuvana toimintana, jossa aloitan yhdellä tavalla, mutta muutan mieltäni ja etenen johonkin toiseen, alkuperäisen päätöksen kanssa ristiriitaiseen suuntaan. En siis osaa päättää, mitä minun tulisi tehdä, ja aivan kuten toraisia urheilujoukkue on heikko eikä saavuta tavoitteitaan, epäharmoninen itseys epäonnistuu ja kärsii.

Itseyden ja tarkoituksen harmonia taas on yhtenäisyyttä ja toimintakykyä. Se on suunnan selkeyttä ja toteutusvoimaa. Voin toimia pitkäjänteisesti itseyttäni toteuttaen.

Sisäisiä riitasointuja voidaan poistaa ensinnäkin hylkäämällä toinen kiistan osapuolista. Asetun yhden tavoitteen puolelle ja jätän toisen. Hylätty tavoite ja sen mukainen halu ei välttämättä katoa, mutta onnistun syrjäyttämään tavoitteen siinä määrin, että vakaa suuntautuminen mahdollistuu. Usein jätetty halu toki heikkenee ja jopa katoaa, jos en toimi sen mukaisesti. Tupakointi on esimerkki.

Toinen mahdollinen tapa hävittää riita ja palauttaa tarkoitusten sopusointu on limittää kiistelevien tavoitteiden toteuttaminen ajallisesti. Esimerkiksi minun ei tarvitse hylätä hiihtämistä eikä uimista, koska voin harrastaa kumpaakin. Jos tavoitteet ovat loogisessa ristiriidassa, tämä tarkoituksen eheyttämistapa ei tietenkään onnistu. Esimerkiksi lapsi joko hankitaan tai sitä ei hankita, kolmatta vaihtoehtoa ei ole. Toisaalta vanhemmuus ei välttämättä ole kokoaikainen toimi, ja meille ehkä jää lapsen tultuakin aikaa syventyä niihin töihin ja harrasteisiin, joiden vetovoima alun perin sai meidät epäröimään lasten hankkimista.

Oletetaan kuitenkin, että olen toivottoman, selvittämättömän riitasointuinen. En kykene asettumaan riidan kummankaan osapuolen kannalle, eikä tarkoitusten toteuttamisen ajallinen eriyttäminen onnistu. Näen kummassakin suuntauksessa hyviä ja huonoja puolia, enkä voi valita niiden välillä. Ajatuksillani ja teoillani ei ole selkeää tietä eteenpäin. Tässä tapauksessa voin yrittää etäännyä kiistasta ja kohota sen yläpuolelle ottamatta kantaa puoleen tai toiseen. Asetun neutraaliin asemaan enkä enää usko löytäväni yhtä oikeaa ratkaisua. Juuri jatkuva miettiminen ja epäröinti aiheuttavat osan sisäisen riitaisuuden ahdistuksesta: haluan päättää, mitä minun pitäisi tehdä ja kuinka edetä, ja kun en osaa tätä tehdä, tunnen ahdistusta. Jos kykenen luovuttamaan ja lopettamaan ratkaisun hakemisen, huomaan kuinka mieleni kevenee ja ahdistus vähenee.

Jatkuva sisäinen on harmonia mahdotonta, koska olemme kehittyviä järjestelmiä ja meidän on sopeuduttava uudensuuntauksiin. Saamme vaikutteita itsemme ulkopuolelta, ja olemassa oleva itseytemme ei aina sulata niitä ilman kärkeä. Toivottavasti itseytemme kuitenkin yhtenäistyy pian uuteen asetelmaan ja saa näin takaisin voimansa ja toimintakykynsä.

Ulkoiset vaikutteet ovat usein hyödyllisiä, koska ne auttavat meitä toteuttamaan itseyttämme entistä laajemmin ja monipuolisemmin. Sysäykset voivat herättää jonkin uuden sisäisen suuntauksen, joka olisi muuten jäänyt meiltä huomaamatta ja vaille huolenpitoa. Ilman avoimuutta vaikutteen muuntovoimalle olisimme ehkä jääneet toistamaan itseämme yksipuolisesti ja kyllästyneet. Yksiraiteinen, muut suuntauksien syrjäyttävä toisto voi olla sisäistä epäharmoniaakin: väheksytyt, sivuutetut tavoitteet saavat meidät arvioimaan itseämme negatiivisesti.

Ulkoisten vaikutteiden runsaus on kuitenkin myös vaara, koska se voi aiheuttaa tarpeetonta sisäistä riitaa ja sysätä minut pois omalakiselta kehityssuunnaltani. Itseytemme on kuin joki, joka ei kestä loputonta määrää sisäänpäin tulevia virtauksia ilman kaaoksen riskiä. Ja aivan kuten monet kulttuurit ovat hajonneet ulkopuolisten vaikutteiden paineessa, itseytemme voi menettää eheyttänsä ja omanlaisen toimintakykynsä imemällä uudensuuntauksia ja asenteita. Alan heittelehtiä enkä enää tiedä mitä tavoitella. Ajatukseni ja tunteeni suistuvat kurssiltaan.

Itsenäisyys onkin tärkeä hyve elämän tarkoituksen yhtenäisyyden kannalta. Itsenäisyys merkitsee, että toteutan ominta, ytimellisintä itseäni eli niitä tavoitteita, jotka kuuluvat itseyteeni olennaisesti, ja joiden laiminlyöntiä elämäni lopussa harmittelisin. Perifeerisiä, sattumanvaraisia suuntauksia on ehkä

karsittava tai jätettävä huomiotta. Meidän on suojeltava itseämme ensinnäkin viettämällä aikaa itseksemme ja omien ajatustemme kanssa. Erityisesti tarvitsemme rauhaa muilta ihmisiltä, koska he puhuvat ja tuottavat muita merkitysärsyksiä, jotka vaikuttavat tarkoitusta toteuttavaan mieleemme voimakkaasti. Toinen suojelukeino on kriittisyys. Meidän täytyy arvioida vastaanottamiemme ajatusten uskottavuutta ja hyväksyä niitä omiksemme vasta harkinnan ja seulonnan jälkeen. Aina ei ole syytä ajatella mitä ihmiset ”yleensä” ajattelevat tai mitä on ”tapana” ajatella. Lähipiirinkään ihmiset eivät ehkä ole oikeassa.

Tavoitteidemme eli itseytemme sopusointu tekee meidät tietyssä mielessä onnellisiksi, vaikka emme edes onnistuisi saavuttamaan tavoitteitamme onnettaren oikkujen takia. Sisäinen sopusointu nimittäin merkitsee, että itseyteni osatekijät hyväksyvät toisensa ja minä kaiken kaikkiaan hyväksyn itseni. Tarkoitusten riitasoinnussa jokin itseyteni osa kieltää toisen ja taistelen itseäni vastaan. Kiista on sisäistä vihanpitoa. Sisäinen eheys taas on tavoitteidemme toisiaan tukevuutta ja vaalimista, vaalimisen kautta jopa sisäistä rakkautta eli itsemme rakastamista. Mitä harmonisempia olemme, sitä varmemmin itsemme hyväksymme ja itseämme rakastamme. Tavoitteiden sopusointu tuo näin mielenrauhaa, joka ei riipu siitä, toteutuuko itseyteni maailmassa eli täytyvätkö toiveeni ja menestykö. Mielentyyneys taas on omanlaistaan onnellisuutta.

Itseyden harmoniakaan ei tosin välttämättä ole täysin omassa vallassamme vaan geneettisten ja muiden onnettaren päähänpistojen armoilla. Joitakin onni ehkä suosii, toisia ei. Jo synnynnäinen itseytemme saattaa olla riitasointuinen siten, että harmoniaa on myöhemmin vaikea saavuttaa. Joka tapauksessa myös omilla tavoitteilla ja pyrkimyksillä on merkitystä sisäisen harmonian ja elämäntarkoituksen yhtenäisyyden ylläpitämisessä. Tähän omassa vallassa olevaan osuuteen meidän kannattaa suunnata huomiomme.

2 Elämän tarkoitus itseydestä vapautumisena

Kun asiat sujuvat ja meillä menee hyvin, pysymme usein itseytemme todellistamisen tasolla emmekä ajattele, että elämällä voisi tai pitäisi olla muuta tarkoitusta. Vastoinkäymiset ja niiden tuottamat kärsimykset ovat kuitenkin väistämättömiä, koska ihminen ei ole kaikkivoipa. Aina en voi saada mitä haluan enkä välttää mitä en halua: rakkaani kuolevat, terveyteni pettää, menetän rahani. Vaikka pääsenkin tavoitteeseeni, palkinto voi osoittautua tyhjemmäksi, raskaammaksi tai muulla tavoin arvottomammaksi kuin etukäteen toivoin. Myös sen saavuttamisen hinta esimerkiksi kovana työntekona voi olla korkeampi kuin olisin etukäteen uskonut. Esteet ja pettymykset kohottavat meitä elämän toisen tarkoituksen kokemiseen ja ymmärtämiseen.

Toinen tarkoitus on tavoitteista irtautuminen ja niistä vapautuminen. Vapautuminen on siis toimettomuutta. Yleensä hän tarkoitamme toiminnalla joko henkistä tai ruumiillista liikettä kohti jotakin, ja jos tavoitetta ei ole, ei ole toimintaakaan. (Toiminnan tavoite ei välttämättä ole jatkuvasti toimijan mielessä. Esimerkiksi mekaanisessa kävelyssä tai soutamisessa tutulla reitillä päämäärää ei juuri tarvitse ajatella.) Tavoitteettomuuden tilassa voi kyllä olla spontaania, ohjaamatonta liikettä, esimerkiksi ajatusten ja mielikuvien päämäärätöntä vaeltelua asiasta toiseen; mutta siinä ei ole pyrkimystä, vaan asiat tapahtuvat kuten tapahtuvat, itsestään. Itsestään tapahtuvassa elämässä ei ole suunnitelmia.

Emme voi suoranaisesti päättää olla irtautuneita, sillä päättäminen kuuluu tavoitteellisuuden alueelle. On silti mahdollista olla avoin vapautumisen mahdollisuudelle ja pikkuhiljaa totuttautua irtautuneeseen

olemisen tapaan. Vapaa elämä ei ole mahdollista jatkuvasti, koska on huolehdittava selviytymisestään ja luonnollisista perustarpeistaan. Voi kuitenkin vapauttaa enemmän aikaa ja useampia ajatuksiaan ja muita kokemuksiaan päämäärätietoisuuden vallasta.

Äärimmäinen tavoitteettomuus tarkoittaa, että en keskity huomiotani mihinkään erityiseen asiaan. Ajatusteni, tunteideni ja aistimusteni fokus karkailee sinne tänne ilman kontrollia, ja ehkä sitä ei ole lainkaan. Jos en huomioi mitään seikkaa enemmän kuin muita, koen maailman sellaisena kuin se on itseydestäni riippumatta, epäpersoonallisesti ja itsessään. Sisäinen ja ulkoinen maailma eivät ole minua eivätkä minun projektejani varten. Kun näin annan asioiden olla ja tapahtua, kaikki tajunnan avaruudelliset suunnat ovat samanveroisia. Tämä suunnattomuus voi johtaa avaruudellisten erottelujen merkityksettömyyteen tai kokemukselliseen häviämiseen. Esimerkiksi erottelut sisäiseen ja ulkoiseen, vasempaan ja oikeaan tai ylä- ja alapuoleen voivat liueta. Vapaudessa myöskään suuntautumistamme tulevaisuuteen ja menneisyyteen ei säätele mikään toive tai välttely, halu tai ahdistus. Menneiden ylistys ja kiroaminen loppuu, samoin tulevien tavoittelu ja pelkääminen, ja tyypillisesti tämä johtaa ajallisen suuntautumisen heikkenemiseen: muistoja ja ennakoiteja tulee mieleen vähemmän kuin itseyden vallassa olevalle, ja joskus vapaus voi olla kokonaan ajatonta elämystä. Vapaus itseydestä on irtautumista sekä avaruudellisesta että ajallisesta suuntautumisesta.

Vapaus itseydestä on siis avoimuutta kaikenlaisille tilanteille ja kokemuksille. Kokemuksia ei himoita eikä vältellä. Niitä ei toivota eikä kammoksuta. Hyväksyvä tasaisuus ja jopa välinpitämättömyys ovat vapauden tunnusmerkkejä: mikä tahansa käy. Asioihin ei sekaannuta, eivätkä ne häiritse. Emme arvota asioita hyväksi tai pahoiksi, ja irtaudumme näin tahtomisesta. Tahtominen lakkaa.

Tahtominen on side, joka yhdistää mieleemme maailman asioihin, ja vapautuminen tästä siteestä ilmenee rentoutumisena ja mielenrauhana. Irtautuminen on myös elämäniloa. Puhdas, ehdoton elämänilo on iloitemista elämästä tai maailmasta sinänsä, eli ei mistään tietyistä asioista tai tilanteista. Tämä elämänilo tai olemisen ilo on yksi elämän tarkoitus. Jos olen iloinen vain kun saavutan jotain tai vältän pelkoni kohteen, iloni on ehdollista ja riippuvaista. Ehdottomassa elämänilossa iloitsen siitä, että olen olemassa ja koen maailman, oli se millainen hyvänsä.

Vapaus ehdottomimmillaan on onnen oikkujen ylittämistä ja sopeutumista kaikenlaisiin kohtaloihin. Olemme kotonamme missä olosuhteissa tahansa. Todellisuudessa vapaus ja riippumattomuus eivät liene koskaan aivan ehdottomia. Itse en esimerkiksi siedä kovia fyysisiä kipuja, ja epäilen onko ihmistä, joka kestää kidutusta tyynesti ja valittamatta. On mahdotonta uskoa absoluuttiseen elämän tarkoitukseen: en pääse leijailemaan irti luonnollisesta perustastani. Mielenlujuudella voi yltää hämmästyttäviin urotekoihin, mutta luulen että sillä on aina rajansa.

Vaikeudet ja tuskat ovat koettelemuksia. Osa koettelemuksista tulee ulkopuoleltamme, osa sisältämme: eihän ihminen aina hallitse ruumistaan tai edes mieltään. Koettelemukset ovat kokeita, jotka testaavat sietokykyämme ja valmiuttamme erkaantua itsestämme. Koettelemuksia voi myös toivoa ja hakea, sillä ilman niitä emme ehkä pääse kosketuksiin korkeamman merkityksen kanssa. Ne vahvistavat ihmisen kykyä irtautua itsestään. Helppo ja kivuton elämä ei aina ole parempaa kuin vaikea ja tuskallinen.

Rauhan ja elämänilon lisäksi irtautuminen mahdollistaa odottamattomat muutokset itseydessä eli elämän suunnissa. Kun hylkään päämääräni ja avaudun spontaaneille impulsseilleni ja mielikuvilleni, ne voivat muuntaa tavoitteitani ja omaa käsitystä itsestäni toisenlaisiksi. Itseyteni toivottavasti muuttuu autenttisemmaksi eli ilmentää entistä paremmin sisäistä olemustani ja sen voimia. Vain hämärästi tai ohimennen tiedostetut luontoni alueet pääsevät kirkkaamman tarkastelun piiriin ja kukaties myös tavoitteellisen toiminnan aihioiksi.

Voimme edistää irtautumista miettimällä, että usein emme ehkä voi tietää mitä pitäisi tavoitella ja mitä välttää. Ensinnäkään en tiedä varmasti, mitä päätöksistäni ja asenteistani seuraa pelkkien arvoarvioista puhdistettujen tosiasioiden tasolla. Tietämättömyys seurauksista lisää mielekkään tavoitteenasettelun epävarmuutta. Toiseksi emme välttämättä tiedä, kuinka paljon arvoa ja merkitystä valintojemme ja asenteidemme seurauksilla on itsessään ja suhteessa muihin valintoihin ja asenteisiin. Tärkeältä näyttävä tavoite voi myöhemmin osoittautua merkityksettömäksi ja vähäarvoiseksi tai jopa vakavien onnettomuuksien lähteeksi, ja olennaistenkin päämäärien saavuttamiseksi on ehkä nähtävä niin paljon vaivaa ja kulutettava niin paljon rahaa ja voimia, että niitä ei kannata tavoitella. Toisaalta se, mikä nyt vaikuttaa onnettomalta lopputulokselta, saattaa paljastua ilon ja ylpeyden aiheeksi. On epäselvää, mikä on minulle hyväksi ja mikä pahaksi, enkä tiedä mihin suuntaan mennä. Tuloksena saattaa olla tahtomisen hämmennys ja sitä kautta pyrkimisen lakkaaminen sekä epäpersoonallisempi maailman kokemisen tapa.

Siinä missä ensimmäisen elämäntarkoituksen kieli- ja mielikuvat ovat elonkehällisiä ja siis maanläheisiä ja eteenpäin pyrkiviä, itseystä vapautumisen kuvat ovat vertikaalisia, kohottavia ja liikkeettömiä. Lukemattomia korkeita vuoria eri mantereilla ja eri perinteissä on pidetty pyhinä paikkoina: jumalat asuvat vuorten huipuilla, lähellä taivasta, ja joskus itse vuoret ovat jumalallisia. Vuoret eivät ole mukavia, idyllisiä eivätkä kotoisia vaan etäisiä, kovia, kylmiä, piittaamattomia, yleviä ja epäinhimillisiä. Mahtavat ikiaikaiset kiviseinämät vaativat erkaantumista ja ylenemistä, kaikkien henkilökohtaisten, pienten intressien ja näkökulmien hylkäämistä. Jäiset huiput ovat mahdollisimman kaukana haluamisen ja toiminnan maailmasta, samoin mittaamaton avaruus niiden yllä. Näkymä Kuusta tai avaruusalukselta Maahan havainnollistaa toista tarkoitusta.

Myös karut, hedelmättömät aavikot tarjoavat keskeisiä mielikuvia. Aavikot ovat epäinhimillisiä ja epäpersoonallisia: tiedämme Etelämantereen jäämassat ja Saharan hiekkaerämaan. Lähes kaikki aavikon sisäiset suunnat ovat elämän ylläpitämisen ja itseysten projektien kannalta samanarvoisia. Aavikotkin on usein nähty hengellisen elämän kannalta suotuisina paikkoina ilmeisesti siksi, että niissä ei ole juuri mitään mihin ihminen kiinnittyisi tai mikä sitoisi hänen henkeään maailmallisiin asioihin. Ihminen saattaa vapautua siellä helpommin haluamisen ja karsastamisen siteistä kuin asutuksen keskellä.

Elonkehän olennoista lähimpänä irtautumisen ideaa ovat ehkä leijailevat linnut. Siivekkäät tarkkailevat maata korkealta, ja niiden liikkeissä on keveyttä. Usein on sanottu, että sielulla on siivet, ja tämä kertonee ihmisen kaipuusta korkeammalle, lennokkuuteen.

Jos eroa elämän ensimmäiseen ja toiseen tarkoitukseen haluaa havainnollistaa musiikillisesti, niin ensimmäistä tarkoitusta ilmentää etenevä, kehittyvä, suunnitelmallinen, ajoittain ehkä kiihkeä ja dramaattinenkin musiikki, jossa riitasoinnut vievät elämän melodialinjoja uusiin, lopulta harmonisiin ja voimakkaisiin suuntiin. Usein tällaisessa musiikissa on sanoitus ja sanoma. Toista tarkoitusta taas vastaa seesteinen tai vellova nestemäinen äänimaisema, toisaalta myös utuinen, tuulenkaltainen tai pilvimäinen. Siinä voi olla suunnittelemattomuutta, sattumanvaraisuutta ja yllättävyyttä. Tämä äänimassa ei kehity eikä edisty inhimillisesti vaan muistuttaa sokeita luonnonvoimia. Yleensä siinä ei ole sanoitusta eikä viestiä.

Elämän kolmas tarkoitus on kahden edellisen tarkoituksen eli harmonisen tavoitteellisen toiminnan ja tavoitteiden ylittämisen ja tavoitteista vapautumisen risteytys. Se yhdistää tahtomisen ja ei-tahtomisen. Kun ei-tahtominen (joka siis ei tarkoita tahdonvastaisuutta) on meille mahdotonta tai emme halua olla toimeettomia, mutta pelkkä tahtominen ja pyrkiminen on liian pientä, inhimillistä tai tuskallista, olemme kaksitasoisesti sekä matkalla että huipulla, josta katselemme matkantekoamme. Tällöin tavoittelemme ja toimimme, mutta säilytämme etäisyyden tavoitteisiimme emmekä kiinnity liiaksi toimintamme hedelmiin. Onnistumiset ja epäonnistumiset eivät liikuta meitä samalla tavoin kuin jos toteuttaisimme pelkästään elämän ensimmäistä tarkoitusta. Tähän kaksitasoisuuteen ja itsemme yläpuolelle asettumiseen voi liittyä se, että puhumme itsellemme toisessa persoonassa: tee näin, älä tee toin.

Irtautuminen mahdollistaa itsemme todellistamisen kolmen kardinaalihyveen mukaisesti. Ensimmäkin vapaus on joustavuutta. Jos tavoitteen saavuttaminen alkaa näyttää mahdottomalta, olen valmis muuttamaan suunnitelmiani ja etenemään toiseen suuntaan sen sijaan että haraisin toivottomasti vastaan. Monesti on luovuttava omasta ylpeästä tahdostaan ja taivuttava, ja tämä ei ole mahdollista ilman itsestäni irtautumista. Itsepäisyys eli joustamaton omista suunnitelmista kiinnipitäminen voi johtaa vuorikiipeilyssä kuolemaan, arkisemmin masennukseen ja maailman syyttelyyn. Siinä missä joustavuus on riippumattomuutta, joustamaton ja sopeutumaton on kiinni tietynlaisissa asioissa eikä kykene irtautumaan niistä tahtonsa voimakkuuden takia. Tavoitteet kampeavat riippuvaisen nurin kun maailma yllättäen muuttaa kulkusuuntaansa. Joustavuus on myös kärsivällisyyttä. Kärsimätön ei siedä viivytyksiä tavoitteidensa toteuttamisessa, ja seurauksena on kiukuttelu ja sättiminen.

Edesautamme joustavuutta ajattelemalla, että elämän tapahtumissa ja olosuhteissa on yleensä sekä hyviä että huonoja puolia. Emme vain aina osaa arvioida positiivisia ja negatiivisia seikkoja oikeudenmukaisesti ja tasapainottaa niitä mielessämme. Toisinaan olen kokemusteni ja tietojeni kerryttyä alkanut arvioida kielteisemmin asioita, joita alun perin pidin lähes pelkästään hyvinä. Joskus taas olen säikähtänyt odottamattomia käännteitä ja vasta myöhemmin huomannut, että ne olivat minulle jossain suhteessa hyväksi. Tasapainottamisen seurauksena olen valmiimpi etenemään ja asennoitumaan toisin kuin mihin olen tottunut: kun toimintavaihtoehdot vaikuttavat suunnilleen samanarvoisilta enkä osaa laittaa niistä mitään etulyöntiasemaan, voin tehdä valintani kevein, ilmavin mielin ja muuttaa suunnitelmiani tarvittaessa. Joustavuutta lisää myös ennakoiva onnettomuuksien mietiskely; eli voin ottaa etukäteen huomioon kaikenlaiset ikävät mahdollisuudet ja ajatella miten niihin voi sopeutua. Yllätyshyökkäykset ovat sodassakin pahimpia.

Toiseksi vapaus suhteessa itseemme ilmenee rohkeutena. Rohkeus on pohjimmiltaan valmiutta hyväksyä tapahtuma, jota pelkää, ja ilman itsestään vapautumista on vaikea välttää pelkuruutta. Vasta itsensä ylittäminen antaa mahdollisuuden ajatella: ei sillä ole väliä. Ihminen antaa itselleen luvan epäonnistua. Hän suhtautuu mahdolliseen epäonnistumiseen tyynemmin ja alkaa edetä kohti tavoitettaan. Nykyhetkisissäkin koettelemuksissa tarvitaan rohkeutta, mutta silloin sitä nimitetään yleensä sietokyvyksi. Sietokyvyssä on myös joustavuutta. Vain kohoava etäisyys itsestämme ja itsemme hylkääminen antavat meidän kohdata nykyiset vaikeutemme, tuskamme ja vaaramme ilman valituksia ja kiroamisia.

Kolmanneksi vapaus itseystä on aiempia tekojamme koskevan armeliaisuuden edellytys ja ilmenee armeliaisuutena. Armoton ihminen tuomitsee menneen itseystensä nykyisten tietojensa ja mittapuidensa mukaisesti ja siis usein syyttelee itseään ja katu. Armeliaisuutta ei ole ilman itseysten ylittämistä: on erkaannuttava nykyisistä tavoitteistaan ja niitä tukevista tiedoista sekä nähtävä, että aiemmin päämäärämme olivat ehkä toiset, mutta yritimme silti edetä kohti hyvää siten kuin sen silloin ymmärsimme. Usein katuminen perustuu kyseenalaisille ajatuksille, että kykenemme nyt vertaamaan

tekemiemme päätösten seurauksia toteutumattomien valinnanmahdollisuuksien seurauksiin ja arvoon, ja että kaikki nämä mahdolliset seuraukset olivat riittävässä määrin ennustamis- ja arviointikykyjemme ulottuvilla silloin kun meidän piti päätöksemme tehdä. Olemme aina jonkin verran tietämättömiä ja avuttomia, ja menneen itseytemme on parasta antaa olla mitä se oli.

Joustavuus, rohkeus ja armeliaisuus ovat harmonian muotoja. Joustavuus mahdollistaa sopusoinnun tavoitteidemme ja muun maailman välillä. Rohkeus on harmoniaa sekä tulevaisuusennakointiemme että nykyisten koettelemustemme suuntaan, ja armeliaisuus tuo sopusointua meidän ja muistojemme välille. Harmonia on olennainen osa elämän tarkoitusta. Ilman harmoniaa tarkoitus ei toteudu, ja saattaa olla, että harmonisessa elämässä tarkoitus aina todellistuu.¹

¹ Lisää tämän kirjoituksen teemoista nettisivuillani www.artotukiainen.net.